Història

El Prat és, des d'un punt de vista institucional, un municipi relativament jove, creat en els segles XVI–XVII. Aquest fet ha contribuït a generar una imatge tòpica i falsa de poble recent, pràcticament sense passat. Des d'una perspectiva humana, però, les seves arrels es remunten a la formació del Delta, uns 1500 anys enrere, i a la seva ocupació progressiva durant tot el període medieval, amb uns primers testimonis escrits del segle X.

Patrimoni

Aquesta història de segles ha generat una gran quantitat de restes materials de tot tipus que han quedat sepultades per l'activitat humana i, en el nostre cas, especialment pels sediments aportats pel riu. Totes aquestes restes poden ser estudiades arqueològicament per esdevenir la base d'un millor i necessari coneixement històric. Es tracta d'un patrimoni material que ens situa en el món i que ens explica, des d'una mirada llarga cap al passat, com s'ha format el Prat que coneixem.

Arqueologia

Aquesta exposició vol convidar a la reflexió sobre la importància de protegir, conèixer i difondre aquest patrimoni. Es proposa un viatge de més de mil anys, des de la creació del Delta fins als inicis del nucli urbà actual, a partir dels resultats obtinguts en diverses intervencions arqueològiques recents.

L'estudi de sediments sota l'avinguda de la Verge de Montserrat ens submergeix en el procés de creixement deltaic i en el paisatge medieval. La intervenció a la rectoria vella ens situa de ple en els orígens del municipi, a més d'oferir-nos una fotografia, tràgica i excepcional, de l'estiu de 1936, quan el conjunt parroquial va ser incendiat. Finalment, els murs del Mas Gual ens expliquen l'evolució d'un establiment singular, sobre el que es va desenvolupar una part important del creixement urbà del Prat.

El delta del Llobregat

Què és un delta?

El delta del Llobregat és un cos sedimentari format per l'acció del riu Llobregat al desembocar en el mar. Els sediments aportats pel riu són retreballats per la dinàmica marina (onatge i corrents marins).

El patrimoni pratenc: un paisatge deltaic

Una gran part del patrimoni pratenc es troba en el seu subsòl i, molt especialment, en els sediments que formen el delta del Llobregat, sobre els que es va establir el Prat. Amb els seus nombrosos valors naturals, el Delta constitueix un paisatge cultural que ha estat modificat i modelat per la gent al llarg dels segles, en funció dels usos i de les activitats econòmiques.

Els ambients deltaics i les fàcies sedimentàries

Un delta està format per una diversitat d'ambients i ecosistemes, cada un dels quals queda caracteritzat per una determinada composició i distribució dels sediments, que anomenem fàcies. L'organització en l'espai i en el temps d'aquestes fàcies permet reconstruir la formació del delta.

Els ambients deltaics són fonamentalment de tres tipus i les seves característiques es poden reconèixer quan s'observa un tall estratigràfic en el subsòl del delta:

Zona litoral

Comprèn la platja (també la part submergida) i les dunes. Les sorres i les comunitats de fauna marina predominen a la platja, i les restes d'animals marins i terrestres es combinen a la rereplatja.

Sediments sota la influència marina

Zona fluvial

Comprèn la llera del riu i les motes (elevacions) naturals que la voregen. Predominen les graves i les sorres amb fragments vegetals i gasteròpodes terrestres com els cargols.

Graves i sorres fluvials

Zona deprimida

Entre canals fluvials, amb estanys i planes d'inundació (planes fangoses). Predominen els llims i les argiles amb capes de sorra, grava i torba. Hi ha presència de fauna d'aigua dolça a salobre amb abundants restes vegetals.

Sediments fins orgànics

La intervenció a l'Avinguda

Tot aprofitant els grans rebaixos de terres realitzats durant les obres dels aparcaments de l'avinguda Verge de Montserrat, el mes de juliol de 2018 es va dur a terme un estudi sobre la formació del Delta en aquest sector.

Les obres van obrir una gran rasa d'uns 600 metres de llargada i 7 metres de fondària entre el carrer de Jaume Casanovas, a l'oest, i la carretera de la Marina, a l'est. Els perfils estratigràfics, de 6,5 metres de potència, estaven formats pels sediments deltaics del riu Llobregat, i permetien observar els canvis soferts pel Delta en els darrers dos mil anys.

Els treballs van consistir en la descripció de les diferents fàcies que s'observaven en els talls estratigràfics en tota la llargada de l'obra. També es van prendre mostres de sediment per estudiar-ne la composició al laboratori en dos punts (entre els carrers Jaume Casanovas i Coronel Sanfeliu i a l'alçada del carrer d'Enric Morera).

També es van realitzar algunes datacions de Carboni 14 d'elements orgànics per obtenir una cronologia de la seqüència.

Entrada a les obres a l'alçada del carrer de Frederic Soler

Perfil estratigràfic a l'alçada del carrer de Jaume Casanovas

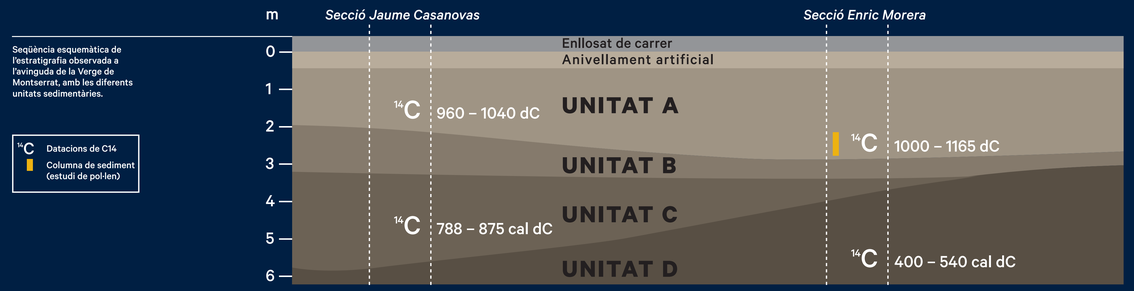

Les unitats sedimentàries

Unitat D

El front deltaic i la platja

Antiga platja amb una datació dels segles V-VI, formada per sorra fina disposada en nivells horitzontals, amb presència d'algunes graves. Aquest ambient litoral fluvio-marí correspon al front deltaic, on els sediments fluvials són retreballats per l'onatge i els corrents marins.

La Unitat D conté fauna marina de bivalves com l'escopinya (*Cerastoderma glaucum*), miliòlids i foraminífers (*Ammonia* sp.), que evidencien una forta influència del mar.

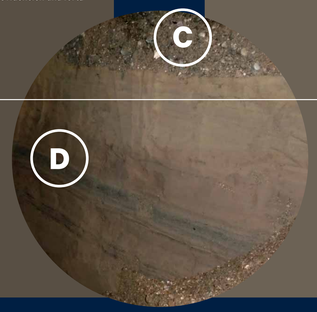

Canal fluvial amb graves i còdols (**C**) que retalla els nivells de sorres del front deltaic (**D**)

Unitat C

Un canal fluvial del Llobregat

Unitat formada per graves i còdols arrossegats pel riu, amb presència de sorra i fragments de gasteròpodes terrestres (cargols i similars). En un procés de desplaçament fluvial datat entre els segles VIII-IX, la llera del Llobregat passa a transcórrer aproximadament pel traçat del carrer Jaume Casanovas.

Unitat B

Canvi de llera del Llobregat

Al segle X té lloc un canvi brusc de llera del riu, que provoca la deposició de nous dipòsits sorrencs amb presència puntual de llenties de graves. Aquesta composició indica que el canal fluvial del carrer de Jaume Casanovas es manté actiu de manera intermitent durant un temps, especialment en els moments en què les crescudes desborden la nova llera, potser ja l'actual.

Nivells de sorres amb graves intercalades

Unitat A

La plana d'inundació i llacunes temporals

Formada per nivells centimètrics d'argila llimosa i capes sorrenques amb llims disposats horitzontalment, amb presència de gasteròpodes terrestres, ostracodes, fibres vegetals, llavors i fragments de carbons. Aquests sediments són el resultat de les crescudes periòdiques del Llobregat que provocaven inundacions dels sectors deltaics deprimits. Les dues datacions radiocarbòniques disponibles en aquesta unitat indiquen que al segle XI el riu ja havia migrat. Això va provocar que la zona de l'avinguda de la Verge de Montserrat es configurés com un espai ocupat per una llacuna temporal on creixien canyissars.

Restes vegetals de la Unitat A: pinyol de raïm i fragments de carbons.

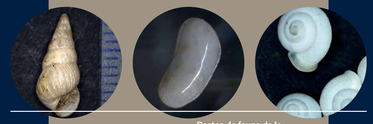

Restes de fauna de la Unitat A: *Cochlicella* sp., ostracode (*Candona* sp.) i *Vallonia* sp.

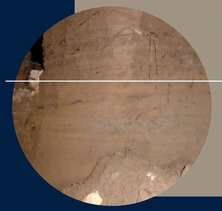

Llims i sorres fines amb arrels de canyissars

L'estudi del pol·len

Els canvis del paisatge i la gestió humana del Delta en els segles X–XII

Els grans de pol·len són partícules reproductives de mida microscòpica d'algunes plantes (les que fan flor). Aquestes partícules poden desplaçar-se atmosfèricament i, en dipositar-se sobre la superfície de conques humides com els aiguamolls, passen a formar part del sediment i es poden conservar.

A l'alçada del carrer d'Enric Morera es va extreure una columna de sediment de la base de la Unitat A. Les partícules de pol·len i les espores de fongs que hi havia ens mostren els canvis en el medi deltaic i les diverses activitats agropecuàries desenvolupades en aquest espai litoral en un període concret de l'època medieval, aproximadament entre els segles X i XII.

Segle X–inicis del segle XI
Un Delta encara poc transformat

En aquest període, el medi deltaic proper al nucli urbà actual estava escassament transformat per les activitats humanes. Un conjunt de pinedes ocupava la plana deltaica, amb presència de comunitats vegetals herbàcies i arbustives característiques dels sòls salins de rereplatja, dunes i prats humits, senyal que el front deltaic i la platja es trobaven més cap a l'interior que avui dia. Tanmateix, s'aprecia una incipient activitat humana sobre el Delta que provoca incendis, amb la presència d'alguns camps de cereals i l'ús ramader dels prats humits.

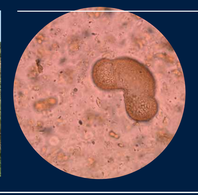

Gra de pol·len de pi (*Pinus* sp.)

Segona meitat del segle XI
La configuració d'un paisatge deltaic humanitzat

En aquestes dècades té lloc una profunda transformació humana del medi deltaic, que comporta la desforestació de la pineda i que afavoreix l'extensió dels alzinars i d'un bosc de ribera amb verns. El Delta és ara centre d'una important activitat agrícola, amb la presència de conreus de cereal, vinya, olivera, fruiters i cànem, i de pastures en els sectors més litorals. El Delta ha quedat així configurat com un paisatge profundament transformat per les activitats humanes desenvolupades en el marc de la societat feudal de la plena edat mitjana.

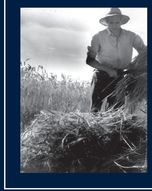

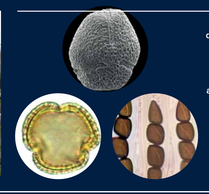

Grans de pol·len de vinya i d'olivera i escòspora de *Sporormiella*, fong associat als excrements dels animals herbívors.

L'evolució del Delta

Segles V–VI

La zona de l'actual avinguda de la Verge de Montserrat estava ocupada per una platja propera a la desembocadura d'un braç del Llobregat, encara no localitzat.

Segles VIII–IX

Un canal del Llobregat seguia aproximadament el traçat de l'actual carrer de Jaume Casanovas. El record d'aquest braç de riu es va mantenir a la toponímia (Riera Vella) i com a límit entre els termes de Sant Boi i Provençana (posteriorment l'Hospitalet). La zona inundable del Fondo d'en Peixo en podria constituir també una possible reminiscència.

Segles X–XI en endavant

El riu va canviar el seu curs de nou, probablement cap a la llera anterior al desviament de l'any 2004. El traçat del riu no era rectilini com en l'actualitat, sinó que feia una sèrie de meandres dels que en tenim constància en mapes del segle XVII. Un d'aquests meandres es trobava a l'alçada de l'Estruch i del barri de Llevant, i els sondatges geològics n'han detectat l'extrem del canal de graves sota la confluència entre l'avinguda de la Verge de Montserrat i la carretera de la Marina. El trencament d'aquest meandre en episodis de crescuda provocava la inundació dels sectors deprimits més propers.

Segles V–VI

Segles VIII–IX

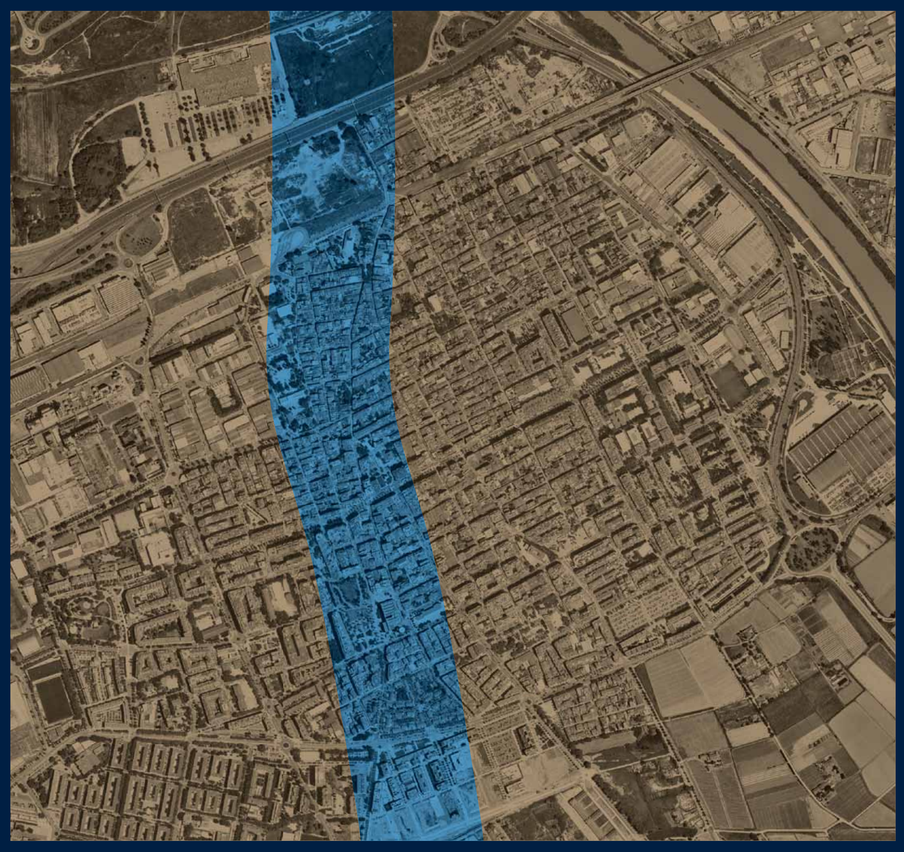

Segles X–XI

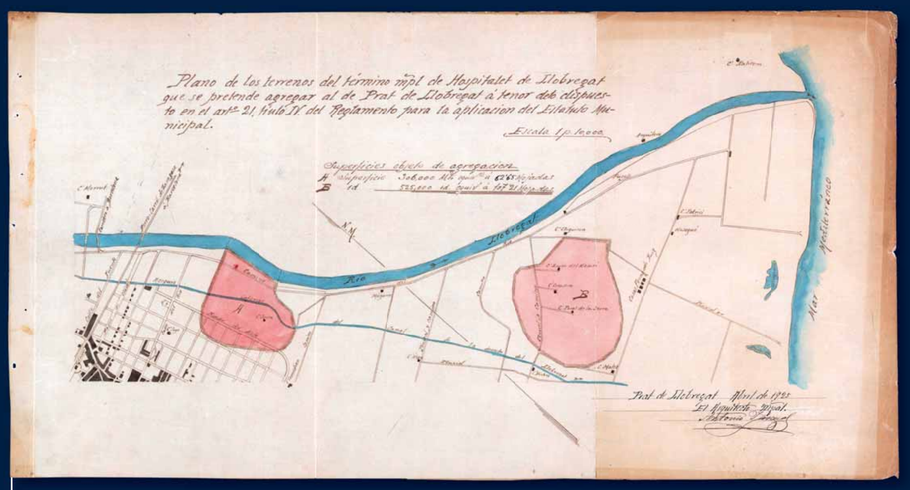

Plànol de l'any 1925 on es cartografien terrenys de l'Hospitalet que s'havien d'agregar al Prat i que corresponien a antics meandres fossilitzats. El de l'esquerra es troba a l'actual sector de l'Estruch i molt probablement correspon al canal fluvial detectat pels sondatges sota la carretera de la Marina.

La colonització medieval

La primera ocupació humana del Delta es degué produir en paral·lel al propi avenç de les terres sobre el mar, principalment en els segles VI–VIII. Les primeres notícies escrites, però, són del segle X, quan la vall baixa del Llobregat ja es trobava plenament integrada al domini del comte de Barcelona.

El territori es dividia en unitats anomenades vil·les (*villae*), que es disposaven al voltant del Delta: Provençana (a l'actual Hospitalet), Cornellà, Alcalà (Sant Boi) i Gavà.

La part central del Delta va quedar dividida entre Provençana i Sant Boi seguint la línia divisòria que marcava l'antic braç de riu que passava aproximadament sota l'actual carrer de Jaume Casanovas, anomenat posteriorment la Riera Vella.

El sector de Sant Boi, a l'oest de l'antic riu, era conegut com a Llanera, mentre que el sector de Provençana era anomenat Banyols.

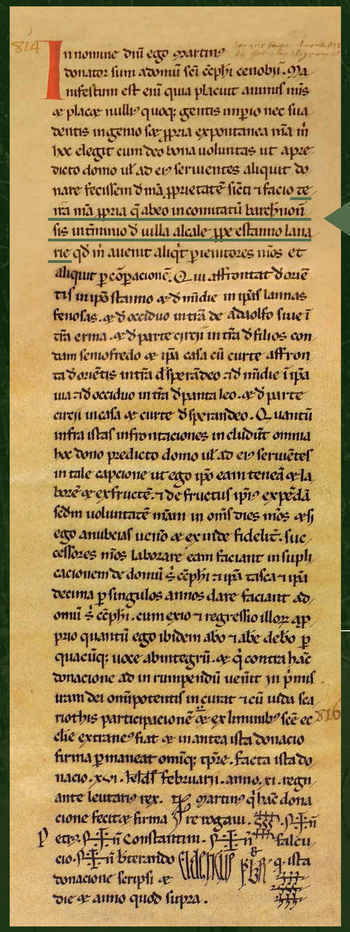

"...terra mea propria, que abeo in comitatum Barchinonensis, in terminio de villa Alcale, prope estanno Lanarie..."

"... la meva terra pròpia, que tinc al comtat de Barcelona, al terme de la vil·la d'Alcalà, prop de l'estany de Llanera..."

Primer document conservat relatiu a l'actual terme del Prat, corresponent a la donació que un tal Martí feia al monestir de Sant Cugat l'any 965 d'unes terres situades prop de l'estany de Llanera, al terme de la vil·la d'Alcalà (avui Sant Boi).

(ACA, Cartulari de Sant Cugat, f. 263, nº 864, 17 de gener de l'any 965)

Llanera

El lloc de Llanera (*Lannarie*), que després es coneixerà com a Prat de Sant Boi, corresponia aproximadament a tot el sector avui situat entre part de l'actual nucli del Prat i l'aeroport. El lloc es caracteritzava per la presència de l'estany del mateix nom, potser creat en extingir-se el braç de riu de la Riera Vella, i per un paisatge amb predomini de prats i pastures, sobre els que les terres conreades anaven guanyant terreny molt lentament.

L'estany de Llanera desapareix de la documentació al segle XII, moment a partir del qual només trobem referències al "Prat de Llanera". Al segle XIII ja s'esmenten els estanys del Remolar i de l'Albufera, el darrer dels quals ha donat nom a una de les divisions tradicionals del terme del Prat.

El document de l'any 965 recull l'existència d'unes "*Lannas fenosas*" en referència a terres planes cobertes d'herba. Aquest podria ser també l'origen del topònim Llanera, davant la interpretació tradicional que el feia derivar d'una *Lacunaria* o "terra de llacunes".

Un ramat pasturant davant la masia de Cal Moles, a l'Albufera (anys seixanta del segle XX)

Banyols

Aquest era el nom del sector deltaic de Provençana, conegut més tard com a Marina de l'Hospitalet, situat entre Llanera i el lloc de Port, als peus de Montjuïc. El topònim feia referència a l'existència d'estanys o llacunes, entre ells el de Llobregadell Vell, prop de Bellvitge. Amb el salt del Llobregat cap a la llera actual (l'anterior al desviament de 2004), efectuat probablement al segle X, el territori situat entre els dos braços de riu i el mar va passar a formar l'anomenada Illa de Banyols, que ha donat nom a l'actual sector pratenc de la Bunyola.

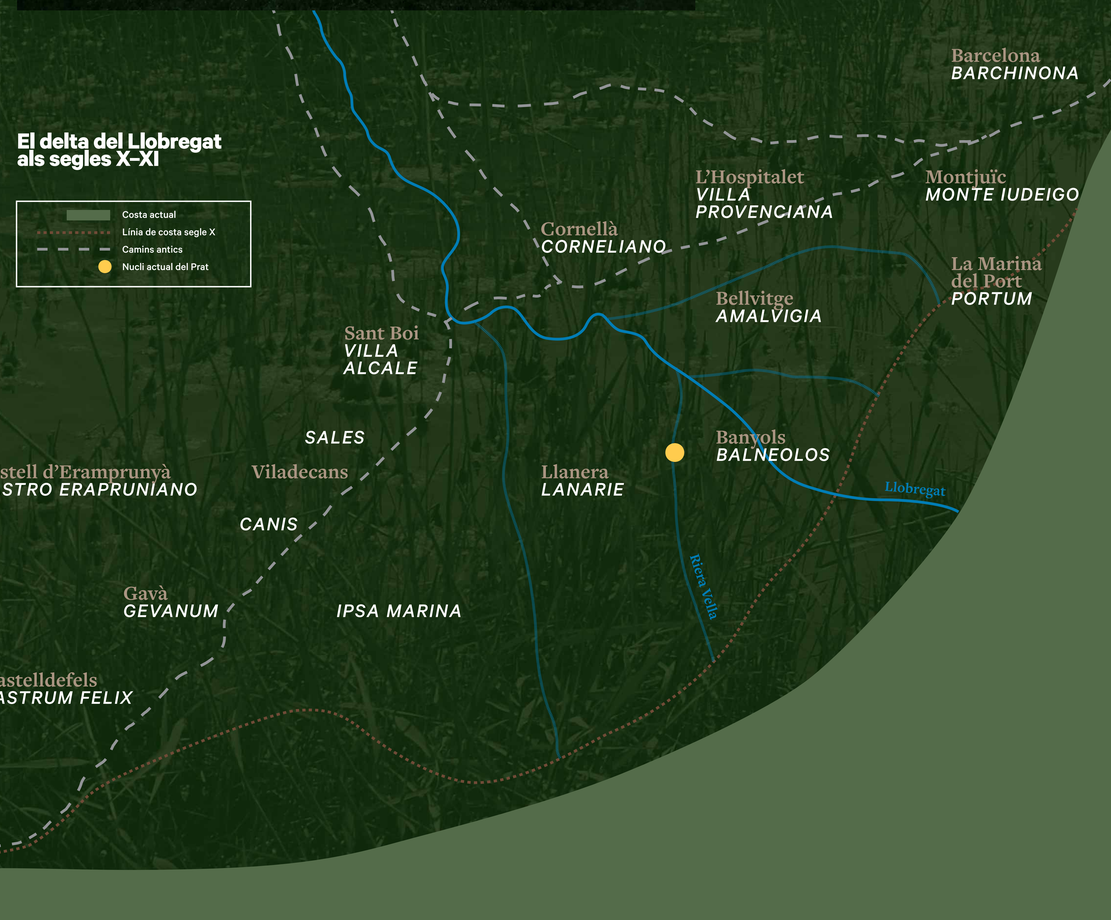

La societat feudal

La colonització del Delta va traslladar als nous espais les estructures socioeconòmiques de l'entorn, en aquells segles les pròpies del sistema feudal. Era una societat fragmentada políticament, en què els senyors (laics i eclesiàstics) exercien un fort domini sobre la majoria pagesa

Recreació de l'assentament de West Stow (Anglaterra) com a exemple d'hàbitat pagès de l'alta edat mitjana. (Creative Commons)

Senyors

Les terres de Llanera i Banyols estaven principalment en mans d'institucions eclesiàstiques (com la catedral barcelonina i els monestirs de Sant Cugat del Vallès i de Sant Pere de les Puel·les) i de personatges poderosos vinculats a la cort comtal.

Els dominis senyorials integraven camps, prats i estanys, i alguns d'ells tenien al capdavant una torre. Aquests edificis devien tenir un aspecte similar a construccions properes que s'han conservat, com la torre de Benviure de Sant Boi.

Torre de Benviure (Sant Boi de Llobregat), documentada per primer cop l'any 1048.

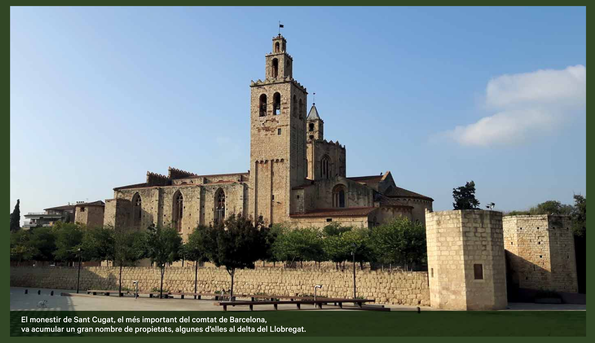

El monestir de Sant Cugat, el més important del comtat de Barcelona, va acumular un gran nombre de propietats, algunes d'elles al delta del Llobregat.

Pagesos

Sota el domini dels senyors, els pagesos es van anar establint a les terres que s'anaven guanyant per al conreu al Delta creixent. Invisibles a la documentació de l'època, aquests assentaments devien estar constituïts per edificis de construcció precària, fets a partir dels materials que el Delta oferia i sotmesos al perill que suposaven les contínues avingudes del riu.

A partir del segle XII, els establiments pagesos es coneixen amb el nom de mas (*mansus*), la unitat d'hàbitat i d'explotació típica del món feudal. En els darrers segles medievals, l'ús cada cop més estès de la pedra i la calç com a materials de construcció i la presència d'un pis elevat va permetre fer front a les riuades en millors condicions i estabilitzar els assentaments. Als segles XIV i XV, la documentació mostra l'existència d'un nombre important de masos, concentrats encara a la zona de la Ribera, la més allunyada de la costa.

Cal Monjo, al districte de la Ribera i a tocar del riu, és una de les masies més antigues del Prat.

Parròquies i esglésies

Sobre la xarxa de vil·les, en els segles X i XI es van establir les parròquies, enteses com el territori adscrit a una església principal que centralitzava tant els aspectes religiosos de la població del lloc com la percepció de rendes eclesiàstiques. Llanera depenia de la parròquia de Sant Baldiri i Banyols de la de Santa Eulàlia de Provençana.

La necessitat d'organitzar eclesiàsticament les noves terres colonitzades va motivar la construcció d'esglésies secundàries Delta endins, que depenien de les parroquials. A Banyols es va edificar l'església de Santa Maria de Bellvitge, documentada l'any 1057 i vinculada a la parròquia de Provençana. L'edifici actual, del segle XVIII, es va construir sobre el temple medieval, completament sepultat per les aportacions sedimentàries de les crescudes fluvials. Així es va poder comprovar fa anys durant la realització d'uns sondejos arqueològics, quan es van localitzar la base de l'absis romànic i diverses tombes associades a més de tres metres per sota del sòl de l'església moderna.

Vista de l'ermita de Bellvitge als anys cinquanta del segle passat, amb un ramat pasturant en el seu entorn.

Sondeig arqueològic realitzat l'any 1981 a l'ermita de Bellvitge.

L'ermita de Sant Pau del Prat

A Llanera, i adscrita a la parròquia de Sant Baldiri, sabem de l'existència, ben documentada a partir del segle XIII, d'una església dedicada a Sant Pau, avui encara no localitzada. És possible, però, que la seva construcció fos anterior i paral·lela a la de Bellvitge. De fet, una església de Sant Pere del Prat (*s. Petri de ipso Prad*) es documenta en els anys 1083 i 1086, tot i que la seva identificació amb l'ermita pratenca no es pot tenir del tot per segura.

La localització de les restes d'aquesta església constitueix, per tant, una assignatura pendent de la recerca arqueològica al Prat. Diversos indicis permeten pensar que es trobaria a l'oest del nucli actual, en l'entorn de les masies de Cal Joan del Carro i de Cal Marc de l'Ixo, on s'havia custodiat una imatge del sant, potser baixmedieval i no referenciada documentalment. Encara visible a inicis del segle XVII, la desaparició de l'ermita de Sant Pau hauria anat aparellada a la creació de la nova parròquia de Sant Pere i Sant Pau a mitjans del segle XVI.

Imatge de Sant Pau, conservada durant molt de temps a la masia de Cal Marc de l'Ixo i avui emplaçada a l'església de Sant Pere i Sant Pau.

Àrea en què cal situar l'anomenat *Camp de Sant Pau*, on és possible que es trobin les restes de l'ermita de Sant Pau del Prat.

La parròquia de Sant Pere i Sant Pau

Entrat el segle XVI, bona part dels pagesos i dels propietaris locals de l'Illa de Banyols i del Prat de Sant Boi van promoure la creació d'una parròquia pròpia. Es queixaven de la llunyania de les parròquies respectives i del perill que suposava creuar els braços de riu per arribar-hi a causa de les freqüents inundacions. Alguns grans propietaris barcelonins, amb interessos en aquest sector del Delta, van impulsar i afavorir el moviment segregacionista.

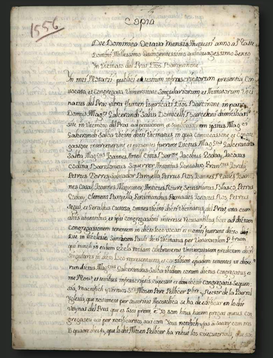

Acta notarial de la reunió celebrada el 1556 al Mas Gual, *"in vicinato del Prat"*, en què s'estipula la cessió dels terrenys per a l'edificació del conjunt parroquial.

Tot accedint a aquesta voluntat, l'any 1544 el papa Pau III atorgava una butlla fundacional i el procés s'iniciava malgrat les resistències, en algun punt violentes, de les parròquies a escapçar, Santa Eulàlia de Provençana i Sant Baldiri de Llobregat. Finalment, la butlla es va ratificar l'any 1556 amb un nou pronunciament de Roma a favor dels habitants del Prat. El nou temple, dedicat a Sant Pere i Sant Pau, es va començar a construir prop de la Riera Vella, a la banda de Sant Boi, en dues mujades de terra —una hectàrea, aproximadament— cedides per l'hisendat barceloní Joan Amell, propietari del casal senyorial de Can Peixo Vell.

El conjunt parroquial

Estava format per l'església, el cementiri, la rectoria i altres annexos. Tenia com a límit est l'antiga Riera Vella, que passava per l'actual Carrer Major, i com a límit sud el camí de la Ribera, l'actual carrer del Dr. Soler i Torrens. Els diferents edificis i espais es van disposar, des de l'inici, al voltant d'una petita plaça, on hi havia una creu, primer de fusta i més tard de pedra. Al segle XVIII la propietat es va envoltar d'un marge o clos de protecció davant les avingudes del riu

El temple

La primera església, construïda precàriament, aviat es va veure afectada per les riuades. L'any 1580 s'iniciava la construcció d'un nou temple, d'uns 19 metres de llarg per 8 metres d'ample. Els treballs van avançar lentament i no es van donar per acabats fins un segle més tard.

La rectoria

Al sud-est de l'església es trobava la rectoria, centre de gestió parroquial i residència dels rectors i vicaris, acompanyats del personal de servei. Com en el cas de l'església, un primer edifici fou substituït a finals del segle XVI per una nova construcció més sòlida, de planta rectangular, que va perdurar, amb algunes ampliacions posteriors, fins a l'incendi de 1936. Segons un inventari de l'any 1794, a la planta baixa es trobaven les habitacions del servei i els espais destinats a estable, celler, cuina i menjador, mentre que al pis hi havia la sala principal, l'arxiu parroquial i les habitacions dels eclesiàstics. Els espais de planta baixa que es veuen a la imatge corresponen als àmbits de la intervenció arqueològica.

El cementiri

La nova parròquia havia de disposar de cementiri, que es va consagrar l'any 1556 amb la primera església. Es trobava a l'est de la plaça, en un terreny d'uns 500 m² avui ocupat per l'edifici de l'ajuntament i les oficines municipals. Inicialment devia estar obert, perquè al segle XVII es va manar d'envoltar-lo amb una tàpia. Va estar en funcionament fins a mitjans del segle XIX, quan es va construir un nou cementiri allunyat de la població, l'actual Cementiri Vell o de l'Est.

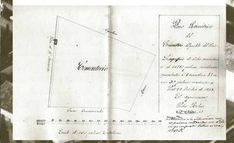

Les capelles

Als costats de la nau hi havia set capelles amb diferents advocacions. Existien administracions i confraries que se'n cuidaven i que tenien un paper important en la vida del poble.

La Capella Vella del Carme, sota el cor, exercia funcions de baptisteri i contenia a tal efecte una pica baptismal encarregada l'any 1620.

El retaule barroc

De finals del segle XVII, era obra de l'escultor Francesc Santacruz. Presidia el presbiteri, amb les escultures de Sant Pere i Sant Pau al seu centre. Va ser desmuntat l'any 1929.

Els sepulcres

Davant d'algunes de les capelles, hi havia sepulcres dels segles XVII i XVIII pertanyents a famílies pageses, probablement acabalades. Durant les obres de construcció de l'actual cripta es va localitzar, propera a l'altar major, la sepultura del rector Bernat Masferrer. Mort l'any 1693, fou l'impulsor de la fase final de construcció del conjunt parroquial.

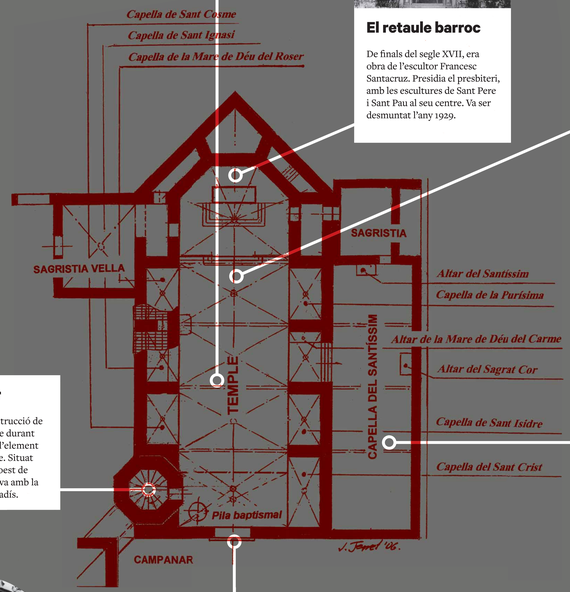

El campanar

Era una potent construcció de planta octogonal que durant segles va constituir l'element més visible del poble. Situat a la cantonada sud-oest de l'església, comunicava amb la rectoria per un passadís.

Capella del Santíssim

Es va afegir l'any 1877 a l'est de la nau principal. Comunicava amb una segona sagristia, que s'afegia a la sagristia vella, construïda a principis del segle XVIII.

La façana

Tenia una portalada d'estil renaixentista, amb la porta flanquejada per dues columnes que sostenien un frontó triangular, a mode de temple clàssic. Per sobre, un petit templet albergava les figures de Sant Pere i Sant Pau, encarregades l'any 1685 a l'escultor Francesc Santacruz. Al costat del portal, una làpida d'aquell any recordava la finalització dels treballs a l'església, al campanar i a la pròpia portalada. És dels pocs elements conservats de l'antic edifici i avui es pot contemplar en un dels laterals de l'atri del temple actual.

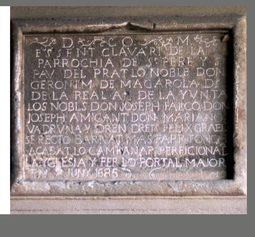

En els segles XVI i XVII el govern del poble estava completament vinculat a la parròquia. Hi havia un Consell o Junta, de caràcter oligàrquic, format en els seus càrrecs principals per propietaris barcelonins. L'any 1689 es va aconseguir l'aprovació d'unes *Ordinacions* que reformulaven i regulaven el govern local, amb un major protagonisme dels propietaris pratencs.

Les reunions del Consell es feien sovint a Barcelona, en alguna de les cases dels grans terratinents. En altres ocasions, es trobaven a la porta de l'església o a la rectoria, a l'entrada o a la sala principal. La rectoria, a més, exercia funcions de notaria, d'arxiu i d'escola.

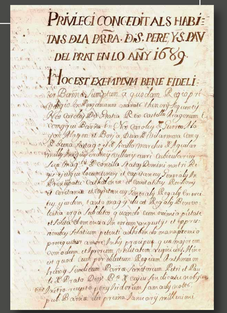

Amb la victòria borbònica i la implantació del Decret de Nova Planta, el 1716 l'antic Consell va ser substituït per un nou Ajuntament, separat de la institució parroquial. El 1725 es va obtenir permís per edificar un nou hostal, amb funcions de taverna i botiga, tot substituint un edifici anterior, molt senzill, que havia allotjat els obrers durant la construcció del temple, a partir de 1580. El lloc triat va ser una estreta parcel·la entre l'antic cementiri i el camí de la Ribera, on avui es troba la Casa de la Vila. Poc després, l'edifici va ser ampliat per acollir una primera escola i la casa del mestre, però també les primeres dependències consistorials. Es va mantenir dempeus fins a la construcció de l'actual Ajuntament, l'any 1905.

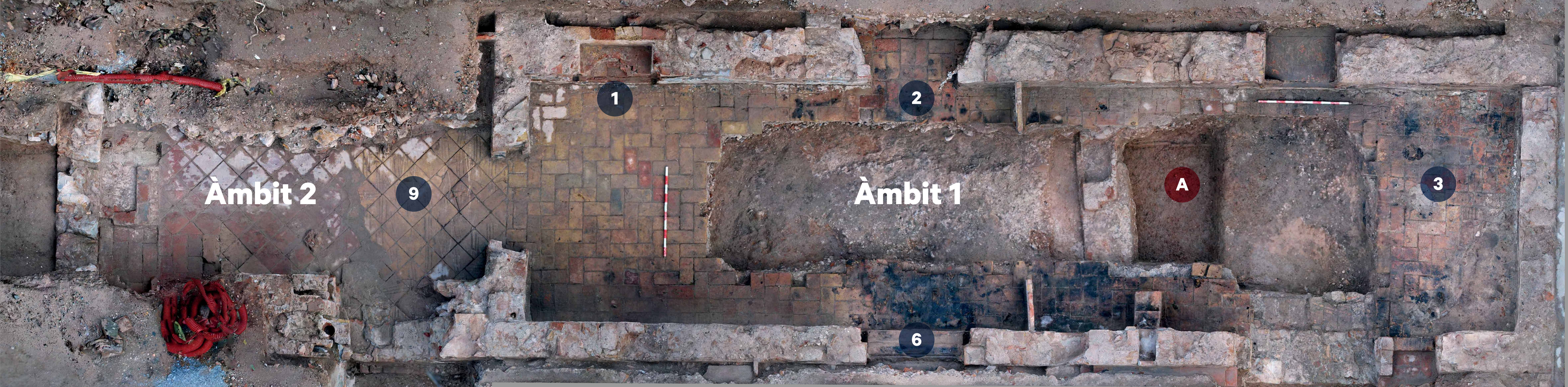

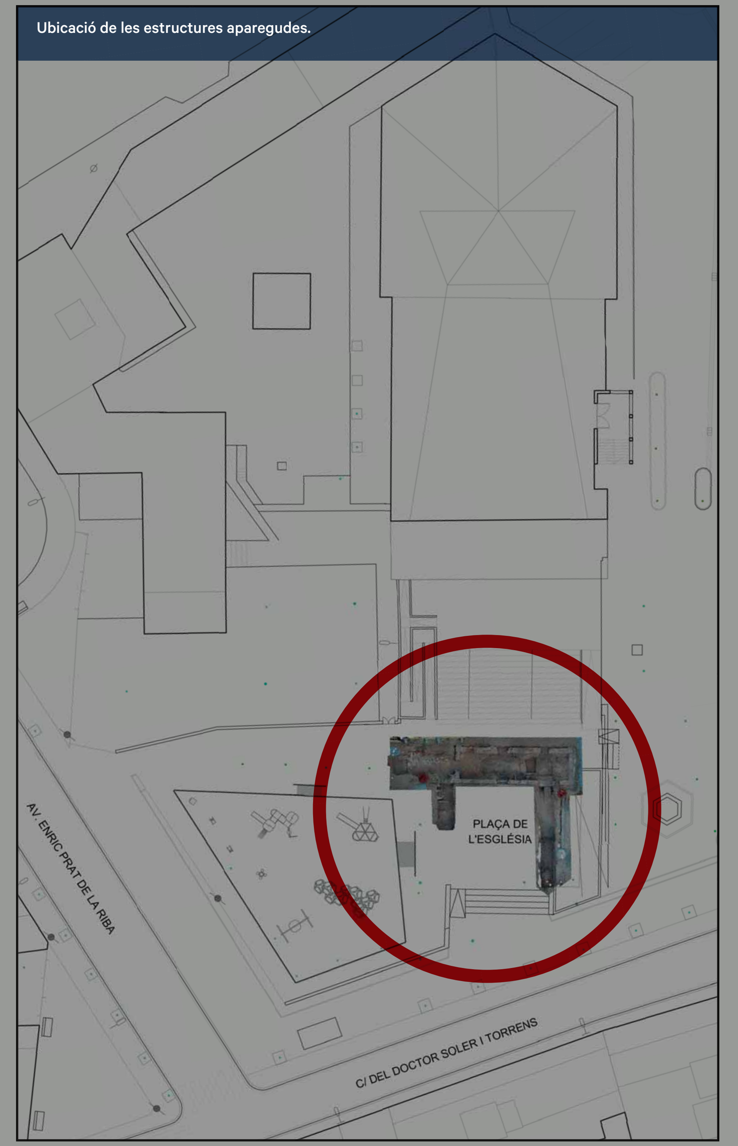

La intervenció arqueològica a la Plaça de l'Església

Context de la intervenció

Durant les obres de reordenació de la Plaça de l'Església, es van localitzar restes constructives en el subsòl, algunes de les quals es van veure afectades per la maquinària. Es concentraven especialment davant de l'escalinata de l'església actual i, per la seva ubicació i per la presència d'un evident nivell d'incendi, hi havia pocs dubtes de què es tractava de l'antiga rectoria cremada i enderrocada l'any 1936. Vista la importància del jaciment i el seu bon estat de conservació, l'Ajuntament del Prat de Llobregat, amb l'assessorament del Servei d'Arqueologia de la Generalitat, va decidir aturar temporalment les obres i encarregar una intervenció arqueològica de caràcter preventiu. L'objectiu era descobrir completament les habitacions afectades i excavar els nivells d'incendi i rebliment que es trobaven per sobre del paviment més recent. Finalment, es va excavar un sondeig per tal de comprovar la potència del jaciment i d'obtenir dades pel que fa a l'evolució de l'edifici de la rectoria. Les actuacions van tenir lloc durant el mes de novembre de 2020.

1 Armari integrat en el mur nord de l'Àmbit 1, amb enlluït interior i base de rajoles. Es devia obrir en una fase final, potser aprofitant una antiga porta de l'edifici original del segle XVII.

2 Porta d'accés des de l'ala sud de la rectoria cap a l'interior de l'edifici, on s'observa la potent capa de runa que el cobreix. Abans de l'ampliació de finals del segle XVII, aquesta era la porta principal de la façana sud de la rectoria.

3 Les aportacions sedimentàries de les contínues avingudes del riu van provocar la formació de desnivells entre els espais exteriors i els interiors, que s'havien de repujar cada cert temps. A la imatge s'observa com la diferència entre l'últim paviment de l'Àmbit 1 i el nivell de la plaça de 1936 era de pràcticament mig metre.

4 Avançat el segle XIX es va construir un petit cos adossat a l'angle sud-est de la rectoria (potser un lavabo o safareig), amb la que comunicava a través d'una petita porta. A la imatge es veu com aquesta obra va tallar la rasa de fonamentació de l'ala meridional de la rectoria, amb materials de la segona meitat del segle XVII.

5 Dipòsit amb volta d'obra i base de rajoles quadrades que recollia l'aigua d'un terrat superior. Estava adossat al mur de tanca del pati i al petit àmbit situat al sud-est de la rectoria. En el seu interior es va trobar un petit lot de monedes totalment il·legibles per la humitat i diverses closques d'ostra.

6 Porta de sortida cap al pati des de l'ala sud de la rectoria, de 110 cm d'amplada i amb els encaixos per a l'estructura de fusta. Pertanyia a l'ampliació de finals del segle XVII.

A Els orígens de la rectoria

L'esvoranc fet durant les obres a l'Àmbit 1 es va aprofitar per realitzar un sondeig per sota del paviment existent l'any 1936. Es va poder comprovar que hi havia hagut un paviment anterior, coetani de l'ampliació de l'ala sud de la rectoria i recolzat sobre rebliments amb materials ceràmics de la segona meitat del segle XVII. Per sota, un altre nivell de circulació estava associat a una possible jardinera paral·lela al mur de la rectoria, feta amb rajoles de fang clavades a terra. Els materials d'aquest context assenyalaven una cronologia d'entre finals del segle XVI i inicis del XVII. Aquestes dades coincidirien amb les fonts escrites, que precisen que l'església i la rectoria es van començar a construir vers 1580, i que la rectoria va ser objecte d'ampliació i reforma cap a 1680 per iniciativa del rector Bernat Masferrer (1674–1693).

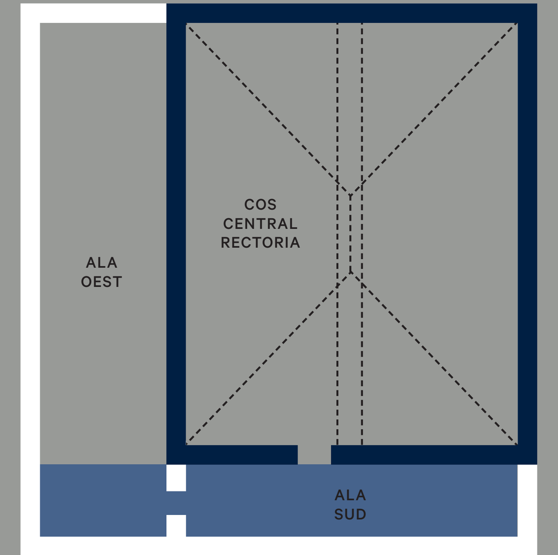

Construcció finals segle XVI
Ampliació finals segle XVII
Àrea de la intervenció

7 Al sud de l'edifici hi havia el pati, separat de la plaça per una tanca. La part més propera a la rectoria estava pavimentada amb rajoles de fang i hi havia un banc d'obra adossat a la façana. Estava creuat per diverses canalitzacions de maó, probablement vinculades a l'establiment de la xarxa de claveguera.

8 Pou negre associat a l'Àmbit 2, probablement una cuina, des d'on sortia una canalització de ceràmica que hi desguassava. Estava cobert per tres grans lloses de més d'un metre de llargada. El seu interior estava revestit amb blocs i feia 2 metres de profunditat. Va perdre el seu ús amb la xarxa de canalitzacions, que hi circulava per sobre.

9 El paviment de l'Àmbit 2 era de rajoles de fang quadrades, moltes d'elles amb marques de ditades. Un cos d'obra contra el mur sud, amb conduccions en el seu interior, podria ser la base on recolzarien els desapareguts taulells i piques de la cuina. A la cantonada sud–est de l'àmbit, a tocar de la porta que comunica amb l'Àmbit 1, el mur conservava un revestiment de rajoles amb decoració policroma que es pot atribuir a finals del segle XVIII o ja entrat el XIX.

El espais

Les estructures documentades durant la intervenció corresponen a l'ala sud (Àmbit 1) de la rectoria i a l'extrem meridional de l'ala oest (Àmbit 2). Totes dues formarien part d'una ampliació efectuada en algun moment de la segona meitat del segle XVII.

L'ala sud constava de planta i pis, en el qual diverses arcades s'obrien al pati. La planta baixa mesurava interiorment 11,20 metres de llarg per 2,8 metres d'ample. Es dividia en dos àmbits separats per un envà i pavimentats amb rajoles de fang, fruit d'una darrera reforma que cal situar entre finals del segle XVIII i inicis del segle XIX. El de l'est contenia materials vinculats a feines de tipus agrícola (eines, sacs, entre d'altres objectes) i es pot interpretar com un magatzem o espai associat al treball dels horts contigus. El de l'oest donava pas tant cap a l'interior de la rectoria com cap al pati i cap a l'ala occidental.

A l'Àmbit 2 la intervenció s'ha limitat a la neteja i documentació de l'espai, sense treballs d'excavació. Malgrat la visió parcial que en tenim, diversos indicis (enrajolat, serveis d'evacuació d'aigües) permeten pensar que hauria format part d'una habitació de servei, segurament la cuina.

El cobriment de les restes

La troballa de les restes de la rectoria va obligar a prendre una decisió sobre quin havia de ser el destí del jaciment i de les estructures aparegudes. Finalment, es va optar pel seu cobriment i per una modificació del projecte de reordenació, amb l'eliminació de part de l'arbrat previst per tal d'evitar afectacions sobre el jaciment.

Un cop finalitzats els treballs arqueològics, totes les estructures van ser cobertes amb geotèxtil i s'hi va abocar sòl seleccionat fins a cobrir la superfície dels murs. Aquest procediment protegeix les restes i permet la seva fàcil recuperació si eventualment es volen descobrir de nou en el futur.

L'incendi de 1936

Incendi i enderroc del conjunt parroquial

El 18 de juliol de 1936 es produïa l'aixecament militar que va motivar la posterior Guerra Civil. En zona republicana, una de les conseqüències immediates fou l'esclat d'un ampli episodi revolucionari i la formació dels comitès de milícies antifeixistes com a òrgans efectius de govern. Seguint la tradició dels avalots i bullangues del segle XIX i de la recent Setmana Tràgica (1909), en els primers dies posteriors a l'aixecament militar va tenir lloc una important onada d'atacs de signe anticlerical. Al Baix Llobregat, els esdeveniments van ser ràpids i, a finals del mes de juliol, pràcticament totes les esglésies parroquials de la comarca havien estat assaltades i cremades i atacats tota mena d'edificis religiosos o vinculats a congregacions i associacions catòliques. L'Església era vista per un ampli sector de les classes populars com una institució tradicionalment privilegiada i conservadora que en aquell moment donava suport i cobertura ideològica als militars revoltats. Va ser un fenomen violent en el que molts eclesiàstics van perdre la vida i que va afectar greument el patrimoni històric en forma d'edificis, objectes i arxius.

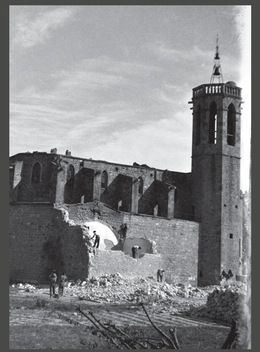

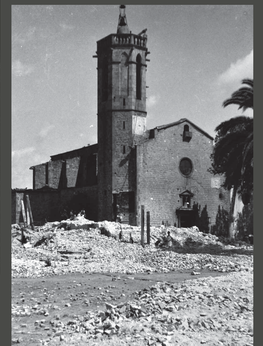

El 20 de juliol, cap al migdia, es van presentar al Prat diversos camions amb milicians anarquistes, sembla que procedents del barri hospitalenc de la Torrassa. Acompanyats d'alguna gent del poble, i malgrat algunes resistències, van procedir a aixecar una foguera amb el mobiliari de l'església i de la rectoria, on també hi van cremar la documentació de l'arxiu parroquial. Van ruixar l'interior dels edificis amb benzina, que havien dut de la plaça dels autobusos, i hi van calar foc. Seguidament, van assaltar el convent i l'escola de les monges carmelites, que van passar a mans de la CNT.
El rector i els vicaris havien abandonat la parròquia el dia anterior i posteriorment es va organitzar la seva fugida.

El ple municipal de l'agost ordenava que els edificis incendiats havien de ser enderrocats. La decisió es justificava pel perill d'esfondrament de les restes i per tal de donar feina a la gent aturada a causa de l'estat de guerra, tot i que algunes persones d'ideologia conservadora van ser obligades a treballar-hi. Primer la rectoria, i posteriorment l'església, van ser demolides. Gran part de la runa es va utilitzar en obres del moment, la majoria probablement als aeròdroms del terme. La resta va servir per reblir i cobrir el que quedava dels antics edificis, de manera que el solar va quedar completament buit i arrasat.

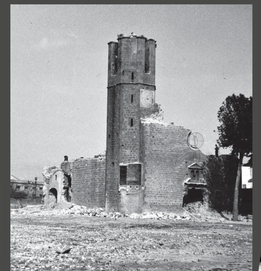

1 L'extrem est de l'Àmbit 1 és el sector on els efectes de l'incendi s'han pogut observar més nítidament. Sota la runa, la presència de bigues carbonitzades i d'abundants rajoles testimoniava l'esfondrament del pis superior amb l'incendi encara en curs. Amb ell també va caure algun tipus de moble metàl·lic, segurament amb portes de vidre, les restes del qual van quedar molt deformades per la calor. Per sota, van aparèixer diversos objectes sobre el paviment, com un portició de fusta revestit amb xapa metàl·lica i una anella de ferro amb nanses, tot barrejat en un nivell ple de fustes, sacs i papers cremats.

2 Al primer pis de la rectoria hi havia diverses arcades que s'obrien al pati, separades per columnetes d'obra. Diversos fragments d'aquests suports s'han trobat entre la runa acumulada a la planta baixa.

3 A tot arreu s'han trobat abundants papers cremats, de vegades formant piles o plecs. Tot i el nivell de carbonització, s'han pogut reconèixer fragments de paper de diari.

4 Els objectes cremats són diversos i es devien barrejar durant la caiguda de prestatges i mobiliari. A tocar uns dels altres, es va recuperar una fanga (forca de ferro per remoure la terra), una palangana metàl·lica i un candeler de bronze. Al costat hi havia un objecte carbonitzat d'espart, probablement una senalla.

5 La caiguda d'un taulell d'obra va cobrir tots els objectes que hi havia a sota. Un cop extreta la runa, s'hi van trobar diversos elements carbonitzats o alterats per la calor: paper/s, sacs, cablejat elèctric i, al fons, diversos pots d'aram mig fosos. També hi havia un platet i un candeler de bronze.

6 Les portes també van cremar i van caure sobre el terra. A la imatge s'observen les restes, pràcticament desfetes, d'una planxa metàl·lica davant de la porta sud de la rectoria.

7 Molts elements de ferro es devien recuperar durant l'enderroc, tot i que alguns van acabar llençats entre la runa, com aquesta reixa d'una de les finestres de la planta baixa de l'Àmbit 1.

Més enllà de l'evident dimensió tràgica de l'episodi, l'incendi de la rectoria ens ofereix una "fotografia" concreta de la vida en aquest edifici, que pot ser estudiada arqueològicament. És una imatge excepcionalment ben conservada que segurament també trobaríem a la resta del conjunt parroquial, inclosa l'antiga església.

La demolició de l'edifici no va ser completa i la planta baixa es va cobrir amb runa. Per sota, els nivells més antics es troben preservats a una profunditat important. Tot plegat garanteix una notable conservació del conjunt, des dels seus inicis en el segle XVI fins a la seva desaparició l'any 1936.

Vista del paquet de runa que cobreix l'interior de l'Àmbit 2. Per sobre seu i del mur escapçat es percep clarament el nivell de circulació posterior a l'enderroc de la rectoria, repujat de nou durant la remodelació de la plaça l'any 1970.

Prospecció amb georadar

La localització de l'antiga rectoria durant les obres de reordenació de la plaça de l'Església va proporcionar dades topogràfiques que permetien resituar en l'espai tot el conjunt parroquial enderrocat l'any 1936. Segons aquestes informacions, es podia pensar que bona part de les restes de l'antiga església es trobaven sota l'aparcament situat a l'est del temple actual.

Amb l'objectiu de confirmar aquesta hipòtesi i de valorar el nivell de conservació de les restes, es va encarregar una prospecció geofísica de l'aparcament.

Projecció de la planta de l'antic conjunt parroquial a partir de les restes de la rectoria.

Treballs de prospecció a càrrec de l'empresa SOT Archaeological Prospection.

Com funciona el georadar?

El georadar és un mètode de prospecció geofísica dels anomenats electromagnètics (EM). El seu funcionament consisteix en l'emissió de polsos electromagnètics de freqüència i durada conegudes vers el subsòl a través d'una antena.

Els polsos electromagnètics generen respostes en sentit invers quan travessen els materials del subsòl. Aquestes respostes són captades per la mateixa antena i s'emmagatzemen en la memòria d'un ordinador.

Les tècniques actuals de prospecció es basen en la cobertura d'una extensió determinada amb seccions de georadar. Mitjançant programari especialitzat, de les dades obtingudes se'n poden extreure visualitzacions en planta o secció.

Aquesta metodologia no invasiva permet generar imatges del subsòl per reconèixer les estructures constructives enterrades i la seva profunditat.

Els resultats de la prospecció

Les imatges del subsòl de l'aparcament de l'església són complexes, com en molts espais urbans. Les rases, conduccions, canalitzacions i obres de pavimentació recents tallen part dels vestigis de l'antiga església, que aparentment es van cobrir amb runa abans de construir-hi la plaça actual. Es poden distingir diversos elements:

1
Per sota de 0.4 m de profunditat es detecta un cos principal d'enderrocs que cal atribuir a l'antiga església.

2
Possibles restes constructives o farciments de runa situats al nord de l'anterior i que es posen sota l'actual temple.

3 — 4 — 5
Elements lineals que s'identifiquen entre el cos principal d'enderrocs (**1**) i que poden correspondre a murs o fonaments del temple o a construccions annexes (campanar, capella del Santíssim).

Com la intervenció a la rectoria feia pensar, la prospecció amb georadar ha confirmat l'existència, sota l'aparcament, de l'església enderrocada l'any 1936. Les restes semblen trobar-se en molt bon estat de conservació, cobertes pel seu propi enderroc.

Anomalies detectades segons profunditat

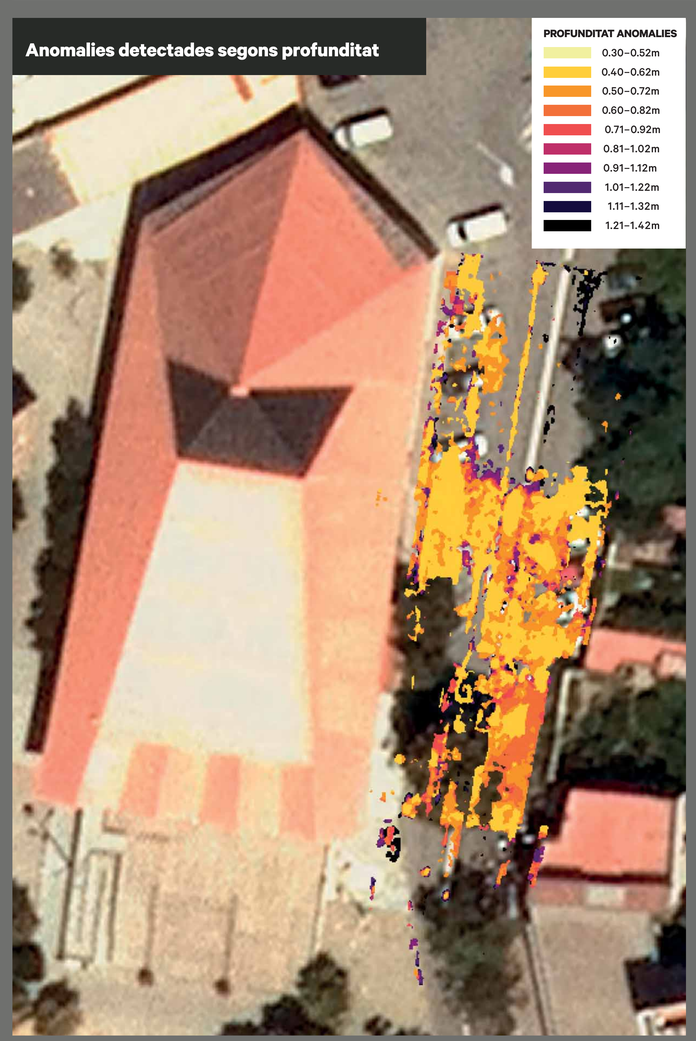

Esquema d'interpretació

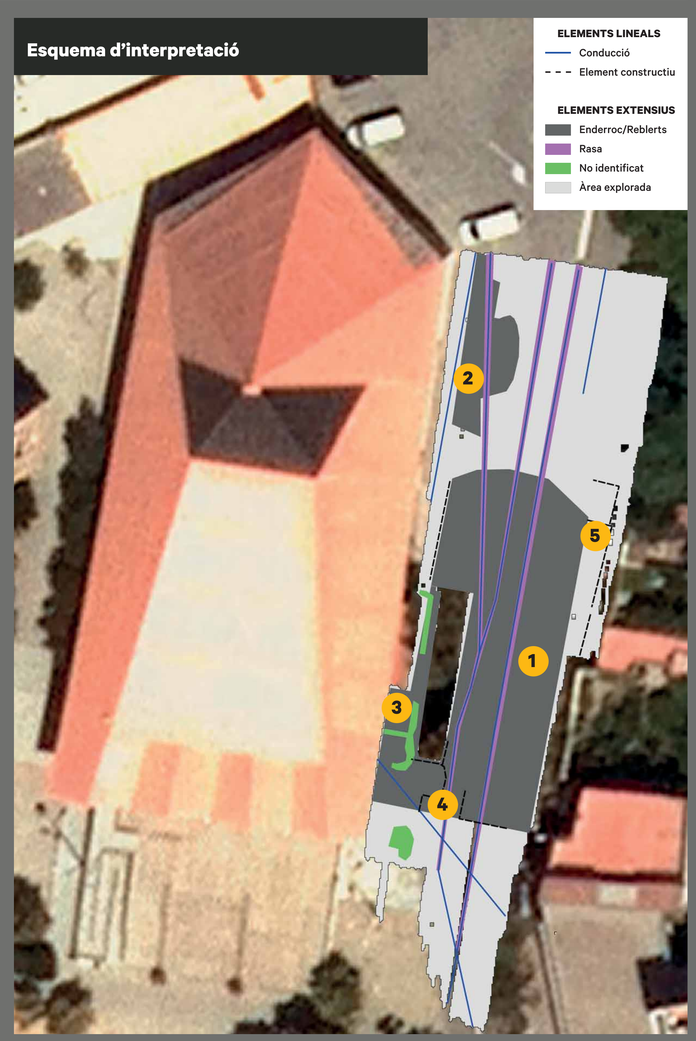

Del Mas Gual a la Torre Gran

La Torre Xica al passatge del Rector Martí i Pinyol (anys quaranta del segle XX).

Finestrals gòtics de Can Peixo Vell als jardins de la Torre Muntadas. *Foto Pere Lopez (CC)*

La propietat

El Mas Gual estava situat a l'Illa de Banyols però a tocar de la Riera Vella, que la separava del Prat de Sant Boi. Al segle XV ja devia ser un dels masos més importants del sector, on s'hi feien reunions de propietaris. Era el centre d'una extensa finca d'unes 100 mujades de terra (aproximadament 50 hectàrees) que anava des del riu fins a la Riera Vella (actual carrer de Jaume Casanovas) i des de l'actual carrer Santiago Rusiñol/Lo Gaiter del Llobregat fins al camí de la Barca (actual carrer de Nicolás María Urgoiti, aproximadament).

A mitjans del segle XVI, les terres i la casa van ser adquirides per Galceran Salbà, membre de la baixa noblesa barcelonina. Ell i Joan Amell, propietari de la desapareguda Can Peixo Vell, van ser uns dels terratinents que van propiciar la segregació de la parròquia pratenca. De fet, una de les reunions decisives en aquell procés tingué lloc al pati del Mas Gual l'any 1556.

La propietat va seguir en mans de famílies de la baixa noblesa o d'institucions com l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, fins que l'any 1751 va ser comprada per Josep Barnola, fonedor de Barcelona, que es va convertir en el quart propietari més important de terres del poble. Va ser a partir de llavors que la casa va passar a ser coneguda com a Torre Gran d'en Barnola. Els seus descendents, en especial Jaume Tos Barnola, van iniciar, a mitjans del segle XIX, la parcel·lació i venda progressiva de la finca, tot donant pas a la creació de bona part del nucli urbà del Prat.

La carnisseria

L'any 1418, la Batllia General de Catalunya (l'administració del patrimoni reial) atorgava llicència per establir una carnisseria a Bernat Gual, mercader de Provençana. Se li concedia la facultat de tallar i vendre carn de manera exclusiva sobre un ampli sector situat entre el riu, Sant Boi, el rec de Sales (Viladecans), l'estany del Remolar i el mar. Aquesta delimitació reunia l'Illa de Banyols i el Prat de Sant Boi, tot prefigurant el futur terme del Prat.

La carnisseria es trobaria a la banda est de l'actual Plaça de la Vila, en una ubicació estratègica a tocar de la "carretera Bovatera" (camí ramader que duia cap a les pastures del Delta) i del camí de la barca del riu. La casa disposava de corral propi i d'amples pastures que facilitaven l'activitat de la carnisseria.

En els segles XVI i XVII, la gestió de la carnisseria, que llavors es considerava un bé d'interès públic, s'acordava entre l'administració reial, els propietaris del Mas Gual i els obrers parroquials —el Consell municipal, després de les Ordinacions de 1689—, una situació que sovint va generar tensions i conflictes.

La casa

No sabem quin aspecte podia tenir el Mas Gual en els últims segles medievals. Tot indica que era un establiment relativament ric i de certa complexitat constructiva, com evidencien els dos cellers documentats al segle XVI.

A finals d'aquest segle apareix citat com a torre, senyal que l'edifici era prou gran. A inicis del segle XVIII s'esmenten dues construccions diferenciades, la Torre Gran —l'antic Mas Gual— i la Torre Xica, situada una mica més al sud. És molt probable que l'edifici situat a l'actual carrer d'Ignasi Iglésias, que va arribar fins al segle XX i del que en queda alguna imatge fotogràfica, fos construït en aquesta època. Era una construcció que seguia l'esquerma, llavors habitual, de masia de tres naus de planta baixa i pis amb golfes, tot i que les seves dimensions eren força grans si les comparem amb d'altres edificis similars, com la Torre Xica.

Abandonada pels seus últims propietaris, l'Ajuntament la va llogar l'any 1873 per 200 pessetes anuals a fi d'habilitar-hi l'escola de nois del mestre Joan Cirera. L'any 1926 va ser enderrocada i el seu solar repartit entre les actuals finques 9 i 11 del carrer d'Ignasi Iglésias. La Torre Xica va seguir el mateix camí l'any 1999.

L'altra Torre Gran: Can Peixo Vell

A l'altra banda de la Riera Vella, al Prat de Sant Boi, la masia de Can Peixo Vell era el centre d'una extensa propietat de 200 mujades que s'estenia pel districte de la Ribera, al nord-oest de l'actual nucli urbà. La família Amell, oligarques barcelonins, va adquirir la finca de mans del bisbat de Barcelona l'any 1510, moment en què segurament va ser construïda la masia, coneguda llavors com a Torre de mossèn Amell o Torre Gran.

La propietat integrava altres masos menors i l'ermita de Sant Pau amb el seu camp, així com els terrenys que van ser donats l'any 1556 per Joan Amell per a la construcció de la parròquia. Era un casal de dimensions notables, durant molt de temps l'edifici més gran del Prat, construït amb pedra tallada i amb diversos finestrals esculpits. L'any 1702 va ser reformat, segons indicava una inscripció que hi havia a la façana.

Als anys 30 del segle passat, la masia va ser adquirida per la companyia de ferrocarril MZA, precedent de RENFE, mentre que una part dels terrenys van ser comprats per l'Ajuntament amb l'objectiu de crear els actuals jardins del Fondo d'en Peixo. La masia, abandonada, va ser durant un temps ocupada per famílies migrants fins que l'any 1957 va ser enderrocada. Alguns dels finestrals gòtics van ser reubicats als jardins de la Torre Muntadas i del Fondo d'en Peixo. Les restes del casal es troben soterrades en part sota l'actual aparcament de la RENFE.

Font: Jaume Codina

La Torre Gran en una imatge dels primers anys vint del segle passat.

El casal de Can Peixo Vell a inicis del segle XX.

La intervenció arqueològica

Context de la intervenció

Al març de 2021, durant les obres de construcció promogudes per l'empresa GTC Immutèlec d'un bloc d'habitatges al solar del carrer d'Ignasi Iglésias, número 11, es van localitzar restes anteriors a l'edifici que s'acabava de derruir, de l'any 1926. Des del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya es va prescriure una breu intervenció preventiva de neteja i documentació per deixar constància de la natura de les restes i de la seva seqüència cronològica.

Diversos murs, paviments i altres estructures havien estat afectats per l'excavació d'un fossat d'ascensor situat al centre del solar, d'uns 5 metres de costat i 2,5 metres de profunditat. La seva ubicació permetia pensar, des d'un principi, que aquestes restes podien pertànyer a l'antic Mas Gual o a la Torre Gran d'en Barnola, la seva successora.

Fets els treballs arqueològics, i tenint en compte que no s'havien d'efectuar més rebaixos, les obres van continuar endavant.

Carrer de Tos (anul d'Ignasi Iglésias), l'any 1914. A causa del creixement de la cota del carrer per les aportacions de les ruades, les portes i finestres de la Torre Gran, a l'esquerra, es troben a un nivell més baix respecte dels edifics del davant, de finals del segle XIX.

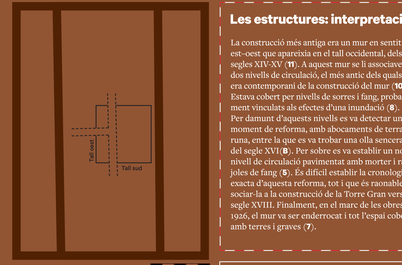

Carrer d'Ignasi Iglésias

Les estructures: interpretació i cronologia

La construcció més antiga era un mur en sentit est–oest que apareixia en el tall occidental, dels segles XIV-XV (**1**). A aquest mur se li associaven dos nivells de circulació, el més antic dels quals era contemporani de la construcció del mur (**10**). Estava cobert per nivells de sorres i fang, probablement vinculats als efectes d'una inundació (**8**). Per damunt d'aquests nivells es va detectar un moment de reforma, amb abocaments de terra i runa, entre la que es va trobar una olla senceta del segle XVI (**8**). Per sobre es va establir un nou nivell de circulació pavimentat amb morter i rajoles de fang (**5**). És difícil establir la cronologia exacta d'aquesta reforma, tot i que és raonable associar-la a la construcció de la Torre Gran vers el segle XVIII. Finalment, en el marc de les obres de 1926, el mur va ser enderrocat i tot l'espai cobert amb terres i graves (**7**).

Aquest mur més antic estava en relació amb un altre en sentit nord-sud que apareixia en el tall sud (**6**), associat a un dipòsit enrajolat (**1**). Aquestes estructures van quedar molt afectades pels fonaments de l'edifici de 1926 (**3**).

En síntesi, el mur més antic i situat a més profunditat hauria de correspondre a les construccions del Mas Gual, que existia com a mínim al segle XIV. Sabem que aquest edifici va patir diverses destruccions i refeccions, com quan es va veure afectat per una gran riuada l'any 1592. Quan es va aixecar la Torre Gran, probablement al segle XVIII, algunes estructures de l'antic Mas Gual devien quedar integrades en la nova masia, com el mur en qüestió, que va perdurar fins al segle XX.

Projecció en planta de la Torre Gran
Fossat d'ascensor
Projecció dels murs apareguts en els talls

Tall sud

1. Dipòsit enrajolat (segle XVIII o XIX) tallat pels fonaments de 1926 i reblert amb runa.
2. Últims abocaments de deixalles en el fons del dipòsit, amb abundants restes d'ossos d'animals i fragments de ceràmica d'inicis del segle XX.
3. Fonaments de l'edifici construït l'any 1926.
4. Mur en sentit nord–sud, probablement vinculat a la construcció de la Torre Gran al segle XVIII.
5. Paviments de morter i rajoles de fang de la Torre Gran (segle XVIII), a 1,1 metres per sota del carrer actual.
6. Estructura indeterminada associada al nivell de circulació dels segles XIV–XV.

Tall oest

7 Abocament de terres i graves durant l'obra de 1926.

8 Nivells de sorres i llims dipositats probablement a causa d'una inundació.

9 Nivells de fang del Delta anteriors a les construccions.

10 Nivells de circulació associats al mur dels segles XIV–XV, a 1,8 metres per sota del carrer actual.

11 Mur fet de blocs i morter construït en els segles XIV–XV. La base de la seva fonamentació estava uns 2,5 metres per sota de la cota del carrer d'Ignasi Iglésias.

A Materials ceràmics dels segles XIV–XV anteriors a la construcció del mur.

B Olla del segle XVI abocada amb la runa de la reforma del segle XVIII.

La formació del nucli urbà

El Prat va néixer jurídicament molt abans de tenir cap estructura urbana. Durant molt de temps, tota la població vivia de manera dispersa en masos i en barraques més precàries. No va ser fins al segle XVIII, i sobretot al XIX, que la població es va concentrar al voltant de la Plaça i dels camins que en sortien i que es van crear diversos ravals i grups aïllats de cases.

Edat Mitjana

1
La Riera Vella, antic braç de riu dels segles VIII–X, separava els termes medievals de Provençana (L'Hospitalet) i Alcalà (Sant Boi).

Segles XIV–XV

2 — 3
Dues grans propietats d'origen medieval es trobaven a banda i banda de la Riera Vella. Dos importants casals n'eren els centres respectius: Can Peixo Vell (**2**), al Prat de Sant Boi, i el Mas Gual (**3**), a l'Illa de Banyols (Provençana), amb la carnisseria.

Segles XVI–XVII

4
A mitjans del segle XVI es va construir el conjunt parroquial en uns terrenys de la propietat de Can Peixo Vell situats a tocar de la Riera Vella. Molt a prop estava l'hostal, on avui hi ha l'ajuntament.

Segle XVIII

5
A partir de 1720, el rector va començar a fer establiments de cases a la banda de ponent del camí de la Barca (carrer Major), ocupades per menestrals (ferrer, barber, sastre, espardenyer, carreter). En paral·lel, els propietaris del Mas Gual ho feien al cantó de llevant de l'actual Plaça de la Vila.

6 — 7
A finals del segle XVIII, es van formar dos petits nuclis o ravals apartats de l'incipient nucli urbà, habitats per jornalers i comparets (pagesos pobres). El Raval de Baix (**6**) es va crear a partir de 1782, a l'entorn de l'actual carrer de Sant Pere. A partir de 1790 es té notícia del Raval de Dalt (**7**), amb els carrers del Sac i de l'Arús, de similar perfil social.

8 — 9
En paral·lel al sorgiment dels ravals també van aparèixer algunes petites agrupacions de cases destinades a absorbir el creixement de la població jornalera. Encara més apartades, les Cases d'en Puig (**8**) i les Cases d'en Janet (**9**) eren dues alineacions d'habitatges de planta i pis, amb pati al darrere.

Segle XIX

10
Es consolida la Plaça com a nucli central de la població i a mitjans de segle s'inicia la urbanització dels antics camins de la Bufera (carrer de Jaume Casanovas) i de la Bunyola (carrer de Ferran Puig) i del seu entorn més proper.

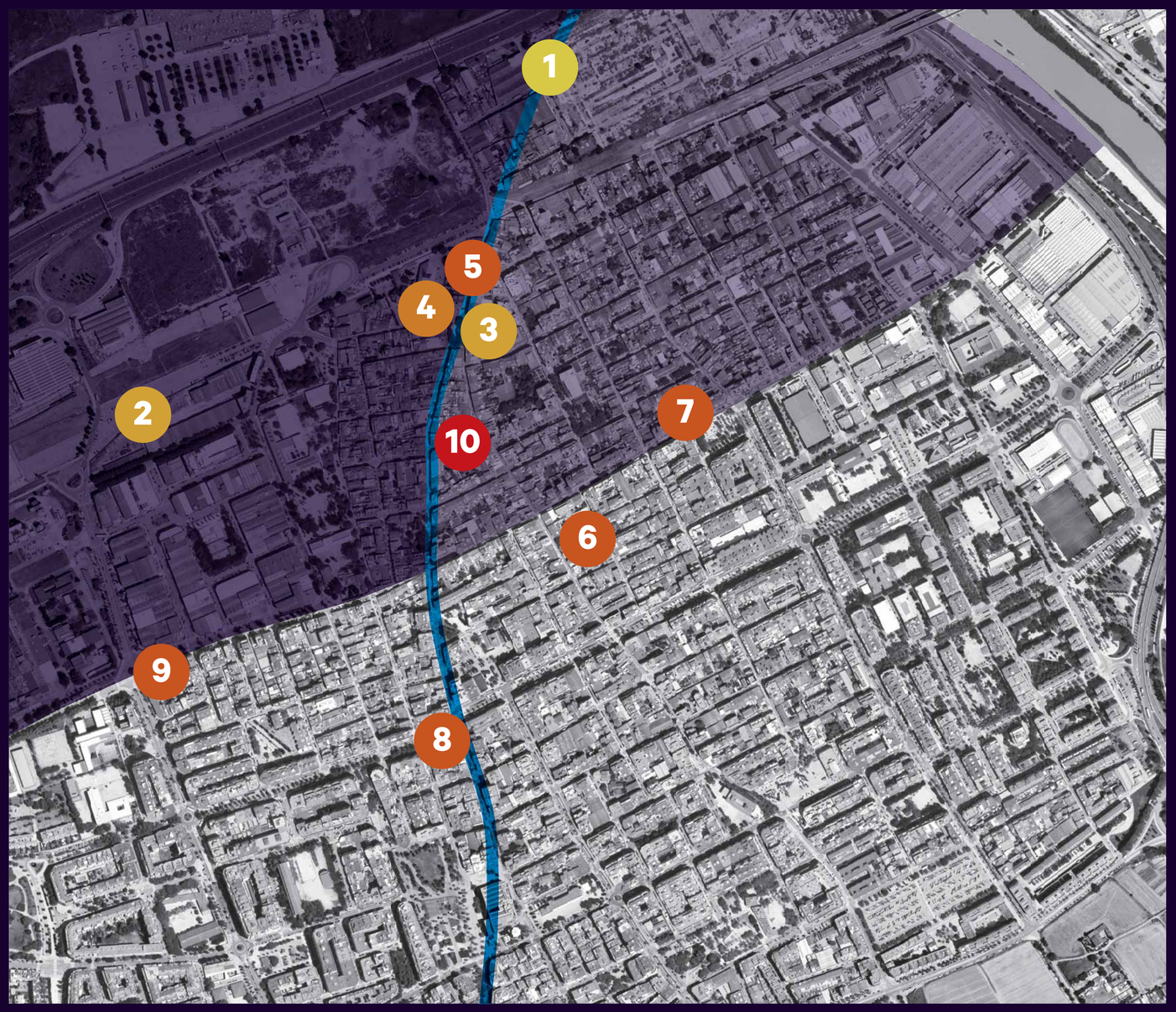

Propietat de Can Peixo
Propietat del Mas Gual

Les Sorres, un port antic sota el Delta

Abans del creixement del delta del Llobregat entre els segles VI–VIII, la desembocadura del riu formava una gran badia entre el Garraf, Collserola i Montjuïc. Aquest espai, relativament protegit i ben comunicat amb l'interior per la vall del riu, va ser aprofitat com a zona d'ancoratge i càrrega de vaixells en èpoques ibèrica i romana (segle IV aC fins segle V dC).

Excavació de la càrrega d'àmfores d'un vaixell romà.

Àncora romana de ferro del vaixell *Les Sorres VI*. (Museu de Gavà)

Extracció d'àrids al delta del Llobregat.

Aquesta activitat portuària generava residus i deixalles que anaven a parar al fons del mar i en algunes ocasions els vaixells podien enfonsar-se a causa d'accidents o temporals. Aquests nivells de fons marí van ser recoberts posteriorment pels sediments deltaics i es troben a una profunditat variable d'entre 5 i 20 metres per sota del sòl actual.

Les principals troballes de vaixells, un mínim de nou, es van fer sense cap control arqueològic en extraccions d'àrids per a la construcció entre els anys seixanta i vuitanta del segle passat. Les restes es van localitzar principalment davant de l'antiga línia de costa entre Castelldefels i Viladecans, tot i que altres troballes puntuals —a la desembocadura del Remolar, a l'àrea de l'aeroport i de la Ricarda i a la Zona Franca— indiquen que el jaciment s'estén per sota de tot el Delta.

El *Catàleg de Patrimoni Arquitectònic* municipal considera el jaciment de les Sorres com una *Àrea d'interès arqueològic* i determina l'elaboració d'estudis previs en obres que puguin afectar el subsòl a més de 5 metres de profunditat per sota del terra actual. Aquesta mesura ha afectat principalment grans projectes com els aparcaments municipals, el pas del tren d'alta velocitat o instal·lacions com la depuradora i la dessalinitzadora.

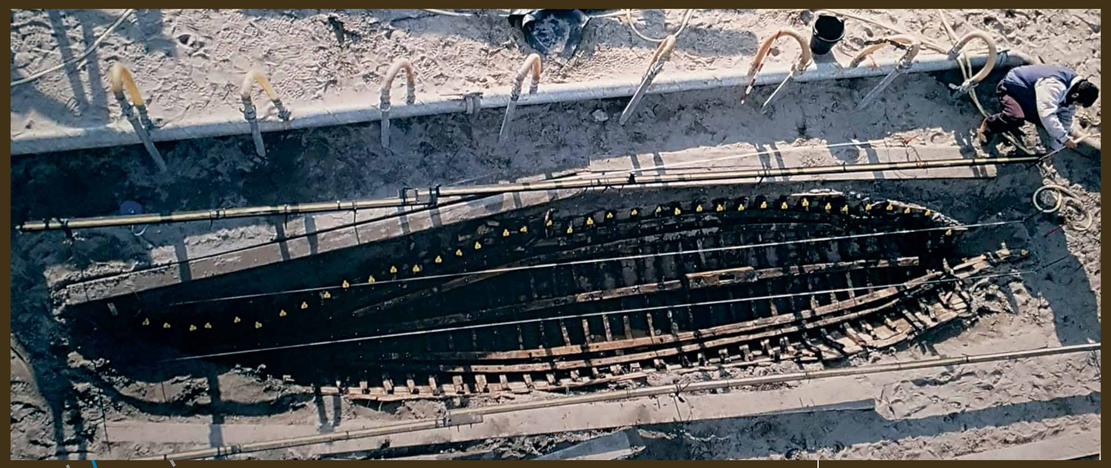

L'únic vaixell excavat arqueològicament ha estat el de *Les Sorres X*, localitzat durant les obres del Canal Olímpic de Castelldefels. Es tracta d'una nau del segle XIV, que devia navegar per l'estany de la Murtrassa, quan el Delta ja estava pràcticament format.

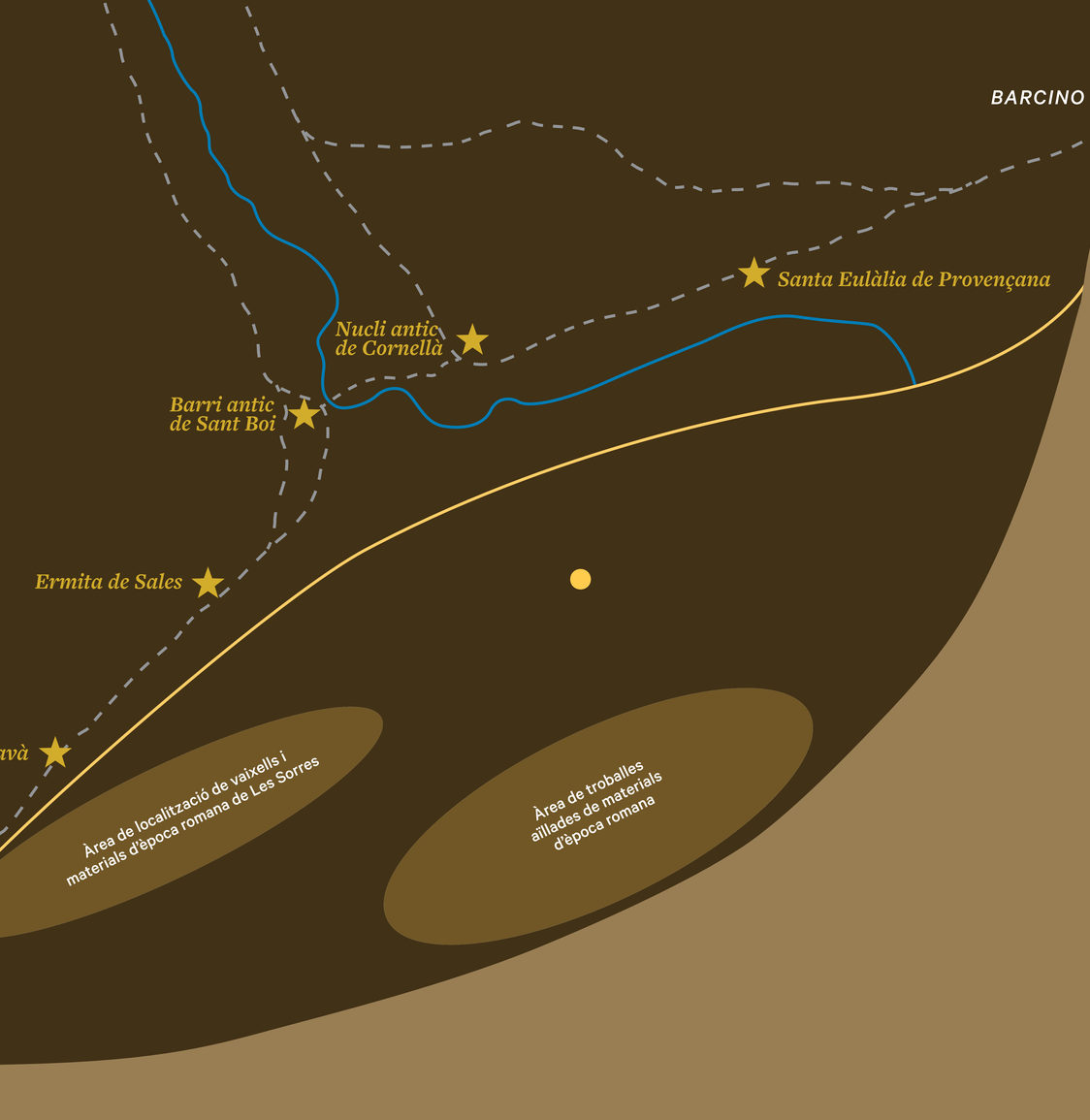

Can Monés

La masia de Can Monés està situada al peu de l'antiga carretera de València, entre el barri de Sant Cosme i l'aeroport, al districte de la Bufera (o Albufera). És una construcció de tres naus amb planta, pis i golfes cobertes a doble vessant, amb un cos annex amb galeria al pis. La planta baixa era de servei i treball (cuina, quadres, vaqueria, cup de vi, safareig), al primer pis hi havia la sala central i les habitacions i les golfes es feien servir de graner i magatzem (amb un conjunt de grafits de finals del segle XIX avui desapareguts).

Estava envoltada d'espais i construccions típics de la masia tradicional (era, cavallerisses, cisterna, comuna, pou). Les dimensions de les quadres i el nombre d'habitacions indicarien que la masia podria haver servit com a hostatgeria en algun moment.

L'any 2002, l'Ajuntament, propietari de la masia, va encarregar-ne un estudi general que preveia la realització de diversos sondejos arqueològics a la planta baixa. Si bé van ser d'extensió limitada, van servir per comprovar que hi havia murs i paviments anteriors per sota del terra actual. Un d'aquests murs estava associat a un abocament de terra i runa on es van recuperar fins a dotze escudelles gairebé senceres de ceràmica blava catalana del segle XVII. Aquestes estructures serien anteriors, per tant, a la construcció al segle XVIII de la masia actualment conservada, de la que es coneixen algunes primeres referències escrites a partir de 1779.

Situació de la masia de Can Monés

Els Carrabiners i el Semàfor

Molt a prop l'una de l'altra, aquestes dues construccions abandonades es troben a la Bunyola, sobre la platja. Totes dues van ser consolidades l'any 2009 com a compensació territorial per la instal·lació de la dessalinitzadora metropolitana.

Els Carrabiners

La caserna de Carrabiners és un complex format per tres pavellons aixecats sobre un basament que envolten un gran pati obert al mar. Els edificis centrals es van construir a mitjans del segle XIX i els dos pavellons laterals als anys vint del segle passat. Allotjaven un destacament d'aquest cos, que tenia encarregades tasques de vigilància costanera, de rescat de naufragis i de lluita contra el tràfic il·legal.

Dissolt el cos l'any 1939 per la seva fidelitat a la República, l'edifici va ser ocupat per la Guàrdia Civil fins a l'any 1970. A la caserna hi van arribar a viure més d'un centenar de persones, entre carrabiners i les seves famílies. Les condicions eren precàries i insalubres i el lloc va esdevenir un focus permanent de paludisme.

El Semàfor

També conegut com la Casa de Senyals, és una construcció militar de vigilància costanera que es va aixecar l'any 1887 amb l'objectiu de regular el tràfic marítim en aquest sector del Delta. Es comunicava amb els vaixells per mitjà d'un sistema de semàfors de telegrafia òptica i, en cas d'incidències o naufragis, es transmetien senyals al castell de Montjuïc a través d'un telègraf de banderes. Quan aquests sistemes de comunicació van quedar obsolets, l'edifici va tenir altres usos vinculats a la propera caserna de Carrabiners. Va ser abandonat definitivament vers 1930.

És un edifici de composició clàssica, de planta i pis sobre el cos central, tot plegat sobre un basament on hi ha un soterrani. Una sèrie d'obertures en el basament podrien estar relacionades amb la presència d'algun element d'artilleria.

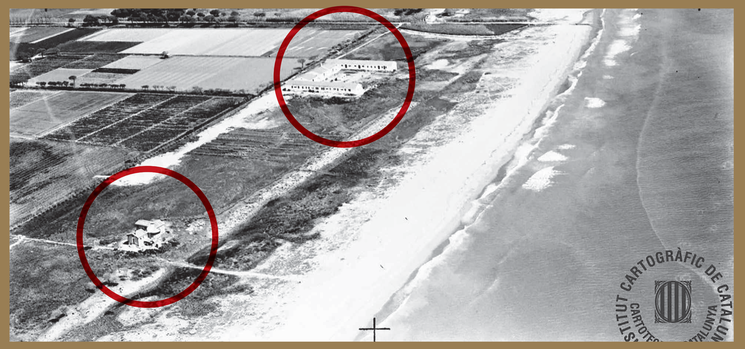

Nius de metralladora

Davant el temor d'un desembarcament de tropes franquistes, l'any 1937 el govern de la República i la Generalitat van organitzar la fortificació costanera. A la platja del Prat es van construir diversos nius de metralladora.

Aquests elements formaven part d'un sistema complex de defensa amb bateries i trinxeres i són els únics que es conserven en tot el tram de costa entre Mataró i Sitges. Fets de formigó armat, tots presenten les mateixes mesures: 5 metres de llargada per 3,6 metres d'amplada i 1,97 metres d'alçada. Tres d'ells són parcialment visibles, malgrat trobar-se coberts en bona part per la sorra o pel mar. N'hi ha un quart avui totalment sota les aigües.

L'estacada de l'estació

A l'alçada de l'actual estació de tren es van trobar tres pals o puntals de fusta (i l'empremta d'un quart, que havia desaparegut) clavats verticalment en el sediment deltaic.

La construcció dels túnels de la Línia d'Alta Velocitat al seu pas pel Prat va estar sotmesa a un control arqueològic en sobrepassar els 5 metres de profunditat a partir dels quals es considera que poden ser afectades les eventuals restes corresponents al jaciment de Les Sorres.

Tres dels pals que es van trobar estaven alineats i un altre estava situat a poca distància. Encara va aparèixer un segment d'un cinquè pal fora de la seva ubicació original. Tots ells estaven acabats en punxa i mesuraven entre 2,3 i 3,4 metres de llargada i entre 11 i 18 centímetres de diàmetre. S'ha dut a terme la datació de Carboni 14 d'un dels pals, que situa la tala de l'arbre utilitzat en algun moment entre finals del segle XVII i finals del segle XIX.

A partir del segle XVII es van erigir terraplens per fer front a les avingudes del riu, que s'acompanyaven del clavament de multitud d'estaques (estacades) i de la plantació d'arbres per tal de fer el terreny més compacte. És molt probable que els puntals trobats a l'estació formessin part d'una d'aquestes estacades. Relativament allunyada del riu, potser es va instal·lar per protegir el casal i els terrenys de Can Peixo Vell.

Alineacions d'estaques al terraplè del riu